

Uppdaterad åtgärdstabell för skalbaggar i eklågor, 2017 – 2021

Ampedus nigerrimus, Blanksvart rödrock

Aesalus scarabaeoides, Brunoxe

Gnorimus variabilis, Svart guldbagge

Prostomis mandibularis, Plattkäkbagge

Hotkategori:

STARKT HOTAD (EN) 4 ARTER

Åtgärdstabellen har upprättats av
Länsstyrelsen i Blekinge län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Blekinge län

Tel: 010-224 00 00

E-post: blekinge@lansstyrelsen.se

Postadress: 371 86 Karlskrona

Internet: www.lansstyrelsen.se/blekinge

© Naturvårdsverket 2018

Omslag: Svart guldbagge, foto: Jonas Hedin.

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor 2012–2016 har tagits fram av Sven G. Nilsson och koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Blekinge län. Programmet har redovisats till Naturvårdsverket, som beslutat att förlänga programmet till och med 2021 med uppdatering av åtgärdstabellen.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2017–2021 för att arternas bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns här:

<http://www.naturvardsverket.se/978-91-620-6507-2>

Stockholm i december 2018

Claes Svedlindh
Chef Naturavdelningen

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade den 13 december 2018 att fastställa en uppdaterad åtgärdsstabell och uppdatera de kortsiktiga målen för åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor (ärende NV-08801-18). Tabellen är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2017–2021. När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator redovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och ArtDatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för arterna fastställs.

Innehåll

FÖRORD	1
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	2
INNEHÅLL	3
BAKGRUNDSBESKRIVNING	4
VISION OCH MÅL	5
Vision	5
Långsiktigt mål	5
Kortsiktigt mål	6
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	8
Dialog och samverkan	8
Dialog och samverkan	8
Information, utbildning och rådgivning	8
Områdesskydd	8
Aktiva åtgärder i fält	8
Skötsel	8
Datainsamling och analyser	9
Inventering och analys	9
Uppföljning	9
Kunskapsbehov	10
BILAGA 1.	11

Bakgrundsbeskrivning

Åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor omfattar fyra arter; blanksvart rödreck (*Ampedus nigerrimus*), brunoxe (*Aesalus scarabaeoides*), svart guldbagge (*Gnorimus variabilis*) och plattkäkbagge (*Prostomis mandibularis*). Dessa arter lever främst i grövre rötad ekved, vanligen i liggande stammar. Svart guldbagge kan även leva i grova ihåliga ekar, både levande och döda, medan plattkäkbaggen även kan leva i grova liggande stammar av tall och bok. Samtliga fyra arter hotas både i Sverige och globalt av att de lokala populationerna är små samt att de är isolerade från andra lokala populationer. Orsaken till att arternas tillbakagång är att grova rötade ekar minskat sedan början av 1800-talet. Förmodligen har även mikroklimatet runt hålträden och de döda träden blivit kallare genom att skogarna har blivit mer slutna och ängs- och hagmarkerna vuxit igen. Mer information om arterna finns i Naturvårdsverkets rapport 6507 Åtgärdsprogram för skalbaggar i eklågor, 2012–2016.

Redovisningen av åtgärdsprogrammet visar att kunskapen om utbredning och val av livsmiljö för åtgärdsprogrammets arter har ökat något genom inventeringar av arterna och deras substrat. Livsmiljöer har förbättrats genom bland annat utläggning av stockar och friställning av ekar i områden där arterna lever. För att bevara livskraftiga bestånd av arterna krävs en fortsatt satsning på friställning av ekar och utläggning av grövre ekar.

Den uppdaterade åtgärdstabellen syftar till att förbättra förutsättningarna för arternas framtida överlevnad i landet. Kvarvarande åtgärder som inte har genomförts under tidigare programperiod samt löpande åtgärder har anpassats till rådande kunskaps- och åtgärdsålder. Det har även tillkommit nya åtgärder. De kortsiktiga målen har delvis uppfyllts och nya kortsiktiga målsättningar har definierats för att nå upp till de långsiktiga målen.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 980 000 kr under giltighetsperioden 2017–2021. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Vision

Visionen är att återskapa livskraftiga populationer av åtgärdsprogrammets arter i nio områden: Hornsöområdet i östra Småland, Halltorps naturreservat på Öland, Söderåsens nationalpark i Skåne, Vambåsa–Almö–Tromtö i Blekinge, Värnanäs, Strömsrum och Em i östligaste Småland, Hallands Väderö och Gotska Sandön. På längre sikt bör mer kontinuerliga förekomster byggas upp på fastlandet i sydöstra Sverige, så att de olika lokala populationerna inte förblir isolerade. Eftersök av arterna i andra områden kan utöka denna lista på nio områden, men bara marginellt. Ytterligare lämpliga områden kan upptäckas vid eftersök av arterna. Dessutom bör det satsas på några utpostområden för svart guldbagge längre norrut t.ex. Toftaholm i Småland, V. Tunhem i Västergötland, Strömsholm i Västmanland och något område i Östergötland.

Idag har kunskapen om spridningsförmåga samt krav på substratmängd och områdesstorlek bristfälliga varför visionen behöver justeras och preciseras när mer kunskap framkommit. Antalet lågor lämpliga för de ingående arterna bedöms för varje lokal vara minst ett hundratal, men tätheten bör inte understiga 10 grova döda ekar per hektar. Denna bedömning är dock mycket osäker, och nivån kan därför vara för låg.

Långsiktigt mål

Det långsiktiga målet är att samtliga arter lever i livskraftiga populationer år 2030, både i Halltorpsområdet på Öland och i ett större område i Hornsö Ekopark och anslutande naturreservat, östra Småland. I det senare området är det särskilt viktigt att ”bygga samman” de små reliktförekomsterna, som nu ligger flera kilometer ifrån varandra. Lämpliga delområden inom Hornsö Ekopark ska 2030 ligga så nära varandra att minst en individ per generation kan sprida sig till närliggande delområde och föröka sig. Eftersom det f.n. inte är känt hur långt arterna kan sprida sig är det behövliga avståndet mellan olika lokala populationer också okänt. Utifrån kunskap om andra vedinsekters spridning, särskilt läderbaggens, bedöms 200–500 m vara rimliga avstånd mellan lokala populationer för att uppnå den önskvärda spridningen. För svart guldbagge bör livskraftiga populationer även finnas åtminstone på Hallands Väderö i Skåne, området mellan Ronneby och Karlskrona i Blekinge, Toftaholm i Småland, V. Tunhem i Västergötland, Djursö – Eknön i Östergötland, Strömsholm i Västmanland samt ett område i östra Småland med det nuvarande största antalet delpopulationer. Dessa områden hyser för övrigt ett stort antal andra hotade arter knutna till gamla ekar. Inom 50 år bör antalet mycket gamla ekar (över 150 år) och grövre eklågor fördubblas i närheten av områden med aktuella arter inom en zon ut till minst en kilometer från nuvarande förekomstområden.

Kortsiktigt mål

Målet för 2021 är att kraftfulla restaureringsåtgärder (se Åtgärder) har räddat kvar åtgärdsprogrammets hotade arter på sina sentida lokaler och att de därefter kan bygga upp livskraftiga populationer i dessa områden.

Blanksvart rödrock, brunoxe och plattkäkbagge förekommer i stor utsträckning i samma typ av substrat och på gemensamma lokaler anges nedan antal ekstockar för arterna också gemensamt. Som grov ekstock avses en diameter över 40 cm och en stocklängd på minst 2 m, helst längre.

Brunoxe

På artens samtliga aktuella kända lokaler finns senast 2021:

- Minst 100 grova döda ekar.
- Tätheten av liggande grova döda ekar/ekstockar understiger inte 10 per hektar.
- Kunskapen om aktuella förekomster har ökat genom systematiskt eftersök på potentiella lokaler, särskilt i Blekinge och östra Småland i trakter med äldre fynd.

Blanksvart rödrock

Senast år 2021 finns det på artens kända aktuella lokaler:

- Minst 100 grova döda ekar.
- Tätheten av liggande grova döda ekar/ekstockar understiger inte 10 per hektar.

Plattkäkbagge

Senast år 2021 finns det på artens samtliga aktuella lokaler:

- Minst 100 grova döda ekar.
- Tätheten av liggande grova döda ekar/ekstockar understiger inte 10 per hektar.
- Kunskapen om populationens status i Söderåsens Nationalpark har ökat.

Svart guldbagge

För att öka de lokala delpopulationernas överlevnadschanser har restaureringsåtgärder och biotopvård genomförts vilket också har bidragit till att bibehålla så stor genetisk variation som möjligt.

Senast år 2021 finns det på artens samtliga aktuella lokaler:

- Minst 30 grova, ihåliga ekar i soligt läge.
- Tätheten av grova, ihåliga lövträd understiger inte 10 st/hektar.
- Samtliga lokaler har ett långsiktigt skydd, formellt eller frivilligt (till exempel naturreservat, naturvårdsavtal eller biotopskydd).
- I skötselplaner eller avtal ska skötseln gynna arten och dess miljöer.

Senast år 2019 finns det en färdig landskapsplan i artens kärnområde i östra Småland med syftet att binda samman de små nuvarande områdena så att spridning

kan förekomma mellan delområdena. Syftet med landskapsplanen är att få en i trakten mer kontinuerlig population av gammelekar om 50–100 år, för att svart guldbagge där ska kunna bygga upp en livskraftig population på sikt.

Åtgärder och rekommendationer

Dialog och samverkan

Dialog och samverkan

Det är viktigt med regelbunden kontakt med skogliga aktörer i syfte att utbyta kunskap och information som kan vara till nytta för åtgärdsprogrammet.

Upprättande av landskapsplaner bör göras för östra Småland, med målet att förekomsterna av arterna i åtgärdsprogrammet på sikt ska kunna förekomma i livskraftiga populationer inom dessa trakter.

Information, utbildning och rådgivning

För att öka förståelsen för behov av riktade skötselåtgärder genomförs rådgivning och utbildning löpande. En gemensam upplysningskampanj bör genomföras som riktar sig till skogliga aktörer både i och utanför skyddade områden samt de som sköter parker och hagmarker med budskapet att den flora och fauna som är knuten till gamla ekar och grova döda ekar är globalt hotad.

Detta åtgärdsprogram har hög relevans för flertalet länder i Mellaneuropa, England, Danmark och Lettland varför en summerande översättning till engelska med lägesbeskrivning och förslag på åtgärder är önskvärd.

Områdesskydd

Områdesskydd av lokaler för svart guldbagge som idag saknar skydd. Genomgång och eventuell revidering av befintliga skötselplaner och avtal så att skötseln gynnar arterna och dess miljöer. I befintligt skyddade områden där skötselplanen inte är förenlig med de åtgärder som behövs för att gynna arterna bör en samlad bedömning göras av det eventuella revideringsbehovet för skötselplanen, med utgångspunkt i det skyddade områdets bevarandevärden.

Kalmar: Utöka Halltorps naturreservat på Öland.

Aktiva åtgärder i fält

Skötsel

Friställning av grova träd och efterträdare, framförallt ek, bör genomföras på lokaler som är igenväxta eller är på väg att växa igen. Denna åtgärd samordnas lämpligtvis med åtgärdsprogrammen för särskilt skyddsvärda träd och läderbagge.

När lövträdsvirke som kan hysa rödlistade arter (särskilt ek, lind, hassel m.fl.) avverkas och lagras i eller nära artrika miljöer är det mycket viktigt att virket inte blir en fälla för rödlistade vedinsekter som nyttjar nyligen död ved. Avverkning bör

därför påbörjas tidigast den 1 augusti och virket vara bearbetat och borttransporterat senast den 31 mars.

Om grova ekar tas ned kan dessa stockar läggas ut nära kända artförekomster av arterna i åtgärdsprogrammet. I första hand bör dock sådana ekar stå kvar eller beskäras istället för att fällas. Om de ändå behöver tas ned bör de placeras i närområdet. Om det då finns förekomstlokaler av åtgärdsprogrammet arter i närheten kan stockarna placeras där.

Som alternativ till utläggning av ekstockar, då dessa kan vara svåra att få tag på i tillräcklig mängd, kan man jobba med tillverkning och utsättning av mulmholkar. De placeras på lokaler med brist på ihåliga träd där lämpligt substrat för svart guldbagge behöver öka. Förslagsvis placeras 10 mulmholkar ut per lokal för de lokalerna med högst åtgärdsbehov. Holkarna fylls med en blandning av ekspån, ekflis och eklöv.

Datainsamling och analys

Inventering och analys

Brunoxe:

Inventera äldre och potentiella områden för brunoxe i Östra Smålands ekområden Södra Blekinges eklandskap.

Kalmar:

Söka efter ytterligare lokaler där blanksvart rödrock och plattkäkbagge lever kvar.

Substratanalyser

Inventera grövre ek- och tallågor i kända förekomstområden för blanksvart rödrock, brunoxe och plattkäkbagge.

Inventering av värdträd, inkl. potentiella sådana inom 100 år, för svart guldbagge i områden där arten förekommer.

Uppföljning

Nedbrytning samt förekomst av arter följs upp i utlagda eklågor. Arterna i åtgärdsprogrammet förekommer i ved i sena nedbrytningsstadier vilket innebär att vidtagna åtgärder i form av utlagda lågor kan väntas få effekt tidigast om ca 10 år. Då eftersök av arterna kan skada substratet bör detta ske först cirka 10 år efter att stockar lagts ut.

Man bör även följa upp kolonisation i uppsatta mulmholkar, vid behov fylla på innehåll och kontrollera så att uppsättningen inte skadar träden de sätts upp vid.

Kunskapsbehov

Plattkäkbagge och blanksvart rödbeck:

Skåne:

Undersökning av plattkäkbaggens frekvens i boklågor.

Gotland:

Undersökning av plattkäkbaggens frekvens i tallågor.

Svart guldbagge:

Kalmar:

Beräkna hur stora de lokala populationerna av svart guldbagge är. Görs i ett område med en större population av svart guldbagge. I samarbete med universitet.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder

Kategori: Ordinarie ÅGP samt Områdesskydd och förvaltning

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Upplysningskampanj	Södra Sverige		Lst, NV och Sks	ÅGP / Lst	20 000		2	2019
Översättning av åtgärdsprogrammet till engelska.			NV	ÅGP	20 000		2	2019
Regelbunden kontakt med skogliga aktörer för att utbyta information och kunskap som kan vara till fördel för programmet.	Aktuella län	Samtliga områden	Lst	ÅGP	0		1	Kontinuerligt
Upprätta landskapsplaner i östra Småland	H	Högsby – Påskallavik – Ålem, Hornsö Ekopark med anslutande naturreservat	Lst och Sveaskog	ÅGP och ev Sveaskog	200 000		1	2019

NATURVÅRDSVERKET

Utöka Halltorps naturreservat	H	Halltorps naturreservat med omgivning på Öland	Lst	Lst	I uppdrag		2	2021
Områdesskydd av lokaler för svart guldbagge som idag saknar skydd.	Aktuella län	Lokaler som ej är formellt skyddade	Lst, Sks		Ingår ej		2	2020
Aktiva åtgärder i fält								
Om grova ekar tas ned läggs dessa stockar ut vid kända artförekomster i närheten.	Aktuella län	Berörda områden.	Lst, Sks, Södra, Sydved etc	Resp. aktör	Resp. aktör		1	Kontinuerligt
<u>Blanksvart rödrock och plattkäbagge</u> Utläggning av ca 100 grövre ekstockar där blanksvart rödrock och eventuellt plattkäbagge lever kvar.	H	Hornsö Ekopark, Småland samt naturreservat i området. Halltorps naturreservat, Öland	Lst och Sveaskog	ÅGP	30 000		1	2020
<u>Brunoxe</u> Utläggning av 50 – 100 grövre ekstockar där brunoxen lever kvar.	H, K	Björnö naturreservat samt på herrgårdarna Strömsrum och Em, Tromtö naturreservat, Blekinge	Lst	ÅGP	30 000		1	2020
<u>Svart guldbagge</u> På lokaler för svart guldbagge med mindre än 20 gamla ekar, läggs 10–100 grova ekstockar ut i soligt läge.	Berörda	Områden med svart guldbagge.	Lst, ev. kommun	ÅGP	150 000		2	2020

NATURVÅRDSVERKET

Friställning av grova lövträd och efterträdare.	Aktuella län	Berörda områden.	Lst	ÅGP	0		1	Kontinuerligt
Datainsamling och analyser^{2,3}								
Inventera äldre och potentiella områden för brunoxe.	H, K	Östra Smålands ekområden Södra Blekinges eklandskap	Lst	ÅGP	100 000		1	2020
Undersökning av plattkäkbaggens frekvens i boklågor	M	Söderåsens nationalpark	Lst	ÅGP	20 000		2	2020
Undersökning av plattkäkbaggens frekvens i tallågor	I	Gotska Sandön	Lst	ÅGP	20 000		2	2020
Söka efter ytterligare lokaler där blanksvart rödrock och plattkäbagg lever kvar.	H	Hornsö Ekopark och anslutande naturreservat	Lst och Sveaskog	ÅGP och ev. Sveaskog	20 000		2	2020
Beräkna hur stora de lokala populationerna av svart guldbagge är.	H	Ett område med en större population av svart guldbagge	Lst ev universitet	ÅGP	50 000		3	2020
Inventering av värdräd, inkl. potentiella sådana inom 100 år, för svart guldbagge där arten förekommer.	Aktuella län (ej U, K)	Områden med svart guldbagge.	Lst, ev. kommun	ÅGP	200 000		2	2019

NATURVÅRDSVERKET

Uppföljning av mulmholkar	Aktuella län	Områden där mulmholkar placerats ut.	Lst, ev universitet	ÅGP	20 000		2	2021
Följa nedbrytningen och på sikt även förekomsten av arterna i utlagda eklågor.	H, K	Blekinge och östra Småland	Lst ev universitet	ÅGP	100 000		3	2020
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2017-2021</i>					<i>980 000</i>			

¹ – Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² – Inventering som inte är planerad enligt Bilaga 1 kan utföras i mindre omfattning även i län/områden/lokaler som inte är listad som berörda län enligt ovan om det förekommer starka indikationer av arternas förekomst. Sådana inventeringar ska i förväg stämmas av med koordinerande länsstyrelse för programmet.

³ – Möjligheten att lämna över ansvaret för övervakningen på t.ex. faunaväktarna, biogeografisk uppföljning och/ eller miljöövervakning bör undersökas.

